

АГЫН БУРЯАДАЙ АРЬА ЭЛДЭЛГЭДЭ ХАБААТАЙ ҮГЭНҮҮД ТУХАЙ

Агын буриад эртэ урда сагнаа хойшо мал ажал эрхилжэ, табан хушуу мал үдхэдэг байгаа. Тэдэ малнаа бүхи хэрэгтэй юмэнүүдээ: эдээ хоол, хубсааа хунарай зүйл, гэрэй хэрэгсэл болон бусадшыэ элдэб янзын түүхэй эд абадаг ын.

Хүнэй байдалда хэрэглэгдэдэг тон шухала хэрэгсэлнүүдэй нэгэн хадаа ариан болоно. Буриад зон үхэр малайнгаа ариа элдэжэ, эд болгоод, тэрээгээрээ ехэнхи хубсаанаяа оедог байгаа.

Энэ статья соо Агын буриадай малайнгаа ариа хайшан гээд элдэдэг байһан тухай тобохоноор бэшэхэ гэжэ хараалагдаба.

Ариан бүхэн ямар малайб, тэрэ малайнгаа нэрээр нэрлэгдэдэг: хониной, ямаанай, үхэрэй, адуунай, тэмээнэй ариан, Энээнхээ гадна табан хушуу малай ариан хушуу хушуугаараа хэдэн олон нэрэтэй боложо илгарна: хониной ариан: хурьганай, тулгын, зуьагай, шүлгын, эрьени, хусын; ямаанай: эшэгэнэй, шүдэлэнэй, ьэрхын, тэхын; үхэрэй: тугалай, буруунай, хашарагай, гунжанай, гунанай, дунжэнэй, дүнэнэй, сарай, үнеэнэй, бухын; адуунай: унаганай, дааганай, гунанай, ьоёолоной, хизааланай, мориной, гүүнэй, азаргын; тэмээнэй: ботогоной, хашараг тэмээнэй, гунан, гунжан тэмээнэй, дүнэн ба дунжэн тэмээнэй, буурын, эндин тэмээнэй, атанай.

Малай ариад сооноо хонинойл ариан үгэ ноононойнгоо ута богониноо боложо, хэдэн ондо ондоо нэрэтэй байдаг: халсагай ариан – нарай хурьганай ариан; ьагса – томохон боложо байһан хурьганай нэхшэг ариан; хахидха – тон ноонооо хайшалуулаад ябаһан хониной ариан; хүрбэдхэ – ноонооо хайшалуульаар 2 ьара болоһон хониной ариан; үзүүр – 2-3 хурга болоһон үгэтэй ариан; нэхы – ехэ нооотой үени үбэлэй сагай ариан; хуулидха – тон тураһан, муу (хабарай сагай) хониной ариан; ямаадха – үгэниинь ьабаржа ябаһан, шэрэлдэнги шэрүүн ямаанай үгэндэ адлирхуу нооотой ариан.

Арианай элдэлгэ хэдэн янза: ямар малай ариан бэ, тэрээн дээрээ ьээ болохо. Малнууд бодо мал (үхэр, адуун, тэмээн), жэжэ мал (хони, ямаан) гэжэ илгарна. Ариа ехэнхидээ зундаа, намартаа элдэдэг

байгаа. Үни сагнаа хойшо арья элдэлгэ гэшэ эхэнэрэй ажал гэжэ тоологдодог, эхэнэрнүүд тэрэниие эд болгодог байһан юм.

Арья элдэлгэ ехэшье, хүндэшье амалтай, тэрэ ажалынь олон ондоошье байдаг. Арья элдэлгын бэлэдхэл иигэжэ эхилнэ: ьян алагданаан малай арьанһаа шуна шүүньень, миханайнь үлэгдэлһе шударжа хаяад, тоно өөхынь хьажа абадаг. Арьанай энэ мяха өөхэнэй үлэгдэлһе халим гэжэ нэрлэнэ. Хэрбөө арьаяа тохотой, өөхэтэй зангань орхёо ьяа, элдүүридэ мууса орохооо гадна, эд болгогдоһон арьһаар хубса- ьяа обод байхада, тохониинь хубсаһаяа гадарлаһан бүд нэбтэрэжэ будадаг.

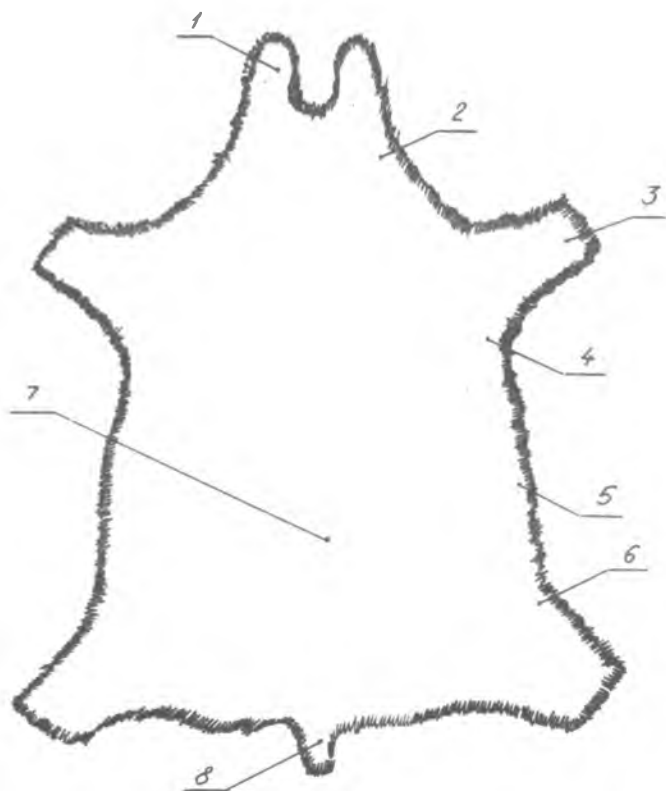
Арьаяа сөбөрлөжэ, арья элдэлгын бэлэдхэлэй хүдэлмэри хэлһе халимдалга гэжэ нэрлэдэг байгаа. Халимдаһанайнгаа удаа нойтон байһан арьандаа шөрүүнээр татаһан талха - яарһин талха түрхөөд, сахадаа тэгшээр тэниилгэн үлгэжэ хатаадаг ёһотой. Хатажа байха үедэнь тэрэ арьаяа хүдэлгэжэ, татажа, тэгшэлжэ, тэниилгэжэ байха.

Хони ямаанай, тугалай, унаганай, ботогоной арьануудай элдэлгэ адли байдаг. Сахада үлгөөтэй байһан арьанайнгаа хүсэд хатажа, элдэхээр болоходонь, тэрэнээ абажа, эдөө (сагаа, тараг) түрхөөд, арьанай үньень газаашань хэжэ эбхээд, хонон үнжэн байлгаха. Иигэ- жэ арья дэбтээдэг, тэрээндэ эдөө оруулдаг.

Эдөө хүсэд оруулжа, арьаяа байлгаханай удаа, тэрэнээ мушкалаа- да гаргаха. Арьанай мушкалаа иимэ хубинуудһаа бүридэнэ: мушкалаа- гагй гасуу, мушкалаагагй модон, шэбхэ. Мушкалаагагй гасуу гэшэ 80- 90 см утатай, 6-7 см диаметрэй газар уруу зоогдоһон модон. Арья мушкалаада оруулхадаа, хойто хоёр годоорнь мушкалаагагй гасууе орёожо, тэндэнь 2 шэбхээр мултархагуйгөөр шэбхэдээд, дээрэнь ээнь шэбхээ бүхэлжэ, ооһороор уядаг. Шэбхэ 8-10 см утатай.

Арьаяа хойто 2 годоорнь гасуу орёожо, гасуудаа шагтагаламсаа- раа, хүзүүнэйнь арьһаар мушкалаагагй модо орёожо, арьанайнгаа үнгэ зосошонь, үньень газаашань зохёон эбхээд, урда 2 годнын эб- хэлээгэйнгэ зосоонь орууламсаараа, мушкалаагаараа арьаяа мушжаа эхилдэг (зур. 1). Мушкалаагагй модон хадаа 40-45 см утатай, 3-4 см диаметрэй арья мушхажын тулөө хэрэглэгдэдэг модон юм. Мушкала- атай арьанай ьөөргөө задаршахагуйн тула арьаяа шанга мушжаа мон- сойлгоод, мушкалаагагйнгаа модоор гасуудаа шангаар хүшөөд орхихо. Мушкалаада байһан арьаяа 3-4 үдэр соо байд гүүлээд лэ, ото мушжа- жал байха ёһотой. Мушжаһаар байтар, арьан эдөөшэжэ, сайража гэхэ гү, али үнгэ орожо, зөөлэржэ эхилдэг. Энэниие түрүүшын мушхалга гэжэ нэрлэдэг (зур. 2).

Түрүүшын мушхалганаа арьаяа гаргаад, тэрэнээ хэдэргээр гү, али хангираар хаткулдаха. 30-40 см утатай, 2-3 см үргэнтэй хабтагар- шаг халта матаһан модондо ьуулганаан мохоо эритэй зузааншаг түмэр- тэй зэбсэгһе хэдэргэ гэдэг (зур. 3). Хэдэргэ баһа модооршье хэг-

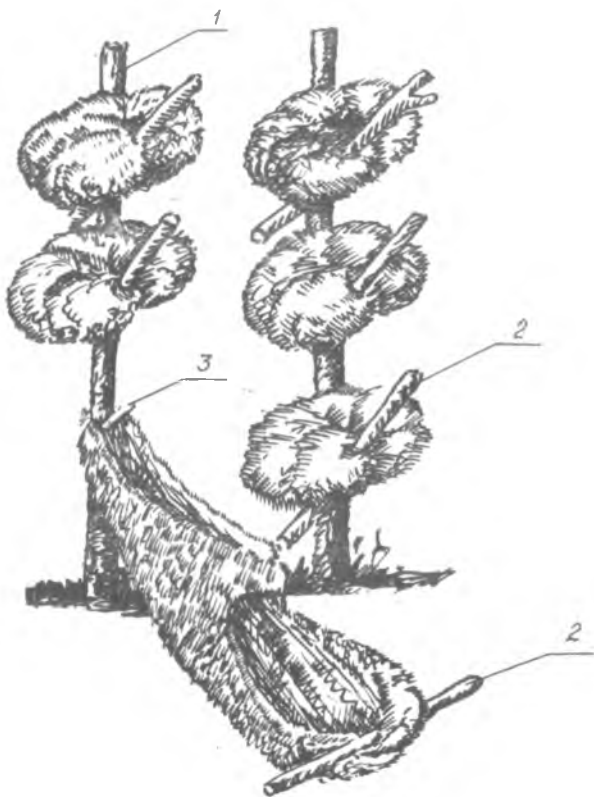

З у р. I. Арьян: 1 - њужуурай; 2 - хузуунэй; 3 - урда годон; 4 - њугн; 5 - гэдээнэй; 6 - самин; 7 - норганай; 8 - њүүлэй.

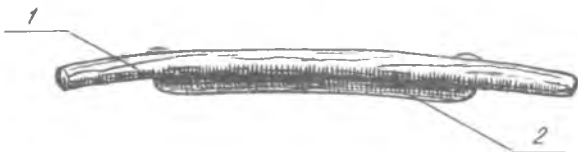
дээн байжа болодог. (зур. 4). Хангир - унгигүй муудаан хуушан хажуураар хэгдээн арья элдэлгын зэбсэг мүн (зур. 5 н 6).

Эдэ хоёр зэбсэгээр арьанайнгаа үнгэ талнь шударжа, дорбойон хальнь хуулан хаяха зуураа, арьяа хэдэн тээшнь њунаан татажа элддэдэг. Энэ хэгдээн хүдэлмэрийе агаархин хатуулдлга, хориинхид хатуулдалга гэнэд. Хатуулдаанай удаа арьяа үшөө њунааха, тэгшэлхэ, зөөлбэр болгохын түлөө үбдэг талхида арьяа үбдэгэлдиг шударха.

Үбдэг талхи гээш 70-80 см шахуу утатай хүндэ зузаан модондо хүнэй үбдэгэй холхи багтахаар хоорондоо зайтайгаар зоошон хабтагар 2 модон юм. Тэрэ 2 модоней дээдэ талань мохоо эритэй байха. Энэ талхидаа арьяа шадал соогоо үбдэгөөрөө талхидахадаа, гараараа ишэ тишэнь арьяа хүдэлгэжэ байха (зур. 7 и 8).

З у р. 2. Арьнай мушкалаа: 1 - мушкалаагай гасуу; 2 - мушкалаагай модон; 3 - шобха.

З у р. 3. Хэдэргэ (кожемялка для чистки кожи): 1 - барзул; 2 - эри.

Баьал арьа зөөлэн болгохын түлөө хэрэглэгдэдэг гар талхи гэжэ арьа элдэлгын зэбсэг бии байгаа (зур. 9 и 10).

Арьанай эдээн. Арьанай хоёрдохи эдее сагаан эдеэгээр хэдэг. Арьанай эдээ бэлдэхэдээ, туруун бусалһан, үрмэгүй ьүүер тараг

З у р. 4. Хэдэргээр арья элдэжэ байна.
(Кожемялкой чистят кожу).

З у р. 5. Хангир (кожемялка для очистки кожи): 1 - унсэг; 2 - эри.

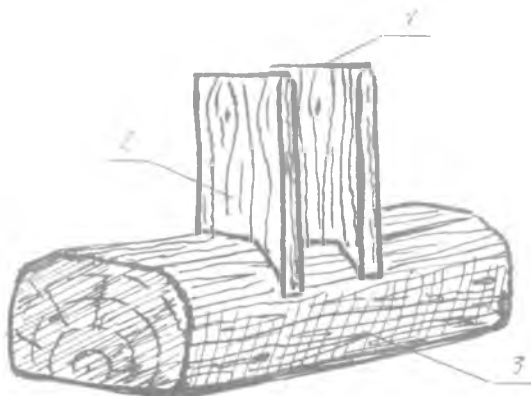
З у р. 6. Хангираар арья элдэжэ байна.
(Кожемялкой чистят кожу).

арьяна абажа, тэрэнэингээ бүри зөөлөн болохын, үнгчнь бүри сайлгахын түлөө эльгэдэхэ.

Арьянда түрхихэ эльгэ иигэжэ бэлэдхэдэг байгаа. Байлгасатай

буридэг. Үдхэн, гашуун тараг бүри ыайн. Энэ тарагтаа хөөрүүлхэн ыу, таарта шууьэн аарса нэмэжэ худхаад, арьяндаа түрхихэ. Энэ эдөө түрхихэн арьяна уьень газашань, үнгчнь зосоомонь эбхээд, задаршахагүйн тула кумээр дараад, 1-2 хонуульанай удаа газаа гаргажа, халта эбэрээгээд, арьяна ыүүөр жэшэхэ. Арьянда ыу түрхихчнь, ыүүөр арья жэлэхчнь жэшэхэ гэнэ.

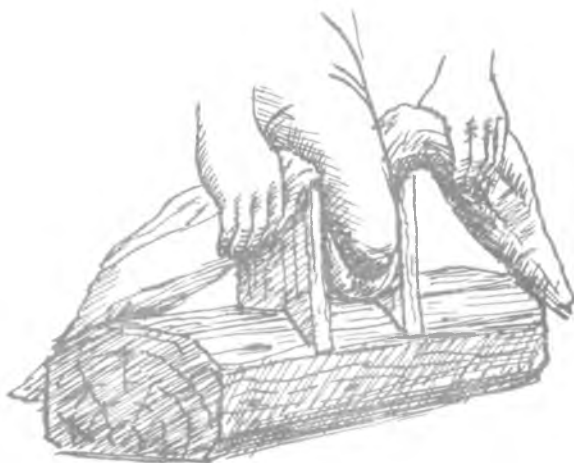
Жэшээнэингээ удаа арьяна хонуулаад, дахин мушхалаада оруулжа, 2-3 үдэр баьа мушхаха. Энэ мушхалаагай удаа арьяна мушхалааьань гаргажа, эдөөтэйнь хабтайлгаад, ыэрюун ыүүдэр, ыалхинда ыүүрэхээр газарта хатааха. Халта эбэрээн хойнонь сагаанай шүүьээр арьяна угаамсаараа, уьаар зайлаад, табагаар гү, али томо шанагаар үьэнэинь хэбтэсэ руу шударжа, уьчнь хаяна. Уьчнь шударгаад, арьянай 2 тэььээн 2 хун барижа ыэгсэрээд, тэрэнээ сахачаа үлгэжэ, уьчнь хатаадаг. Хатааьан

З у р. 7. Үбдэг талхи (кожемалка):
1 - эри; 2 - шударуул; 3 - хуури.

гү, али модон хүнэгтэй аарса сагаан соо шанаан эльгэ хэжэ, зьээжэ үжөөгөөд, тэрэнээ таа ниилэтэрын нь нихан худхаха. Үдхэрхэдэнь тараг, нү нэмэжэ байжа худхаха. Энэ бэлдээн эдээгээ арһанда түрхилгье арһа эльгэдэлгэ гэнэ.

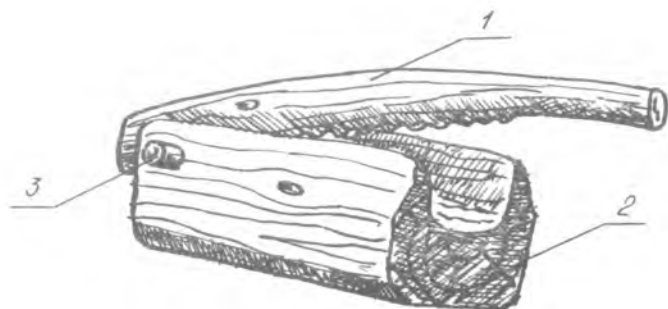
Эльгэдээн арһаяа эбхээд, нэгэ хэды дэбтэтэрын нь байлгаха, тиигээд арһаяа дахин наранда гаргажа тэгшэлээд, тоьогүй нүөөр хэды хэды жэшэхэ.

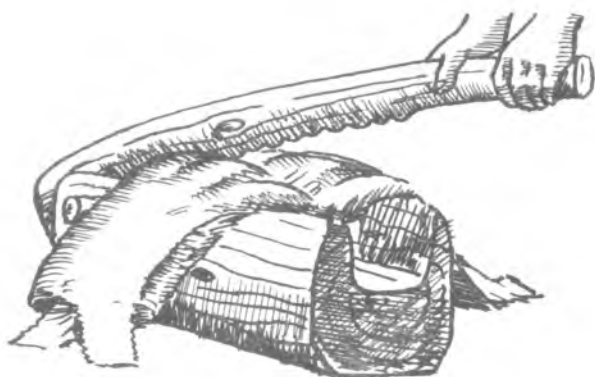
З у р. 8. Үбдэг талхида арһа шударжа байна. (Кожемалкой выдильваот кожу).

Иигэжэ арһаяа жэшээн, эбэрээнэйнгээ удаа дахин таталгада оруулха. Таталга гэшэмнай нөөхил хангир, хэдэргээр һайса зүг бүхэнөөн шударха, татаха, арһаяа сэбэрлэхэ, хэрэггүй муу хальһень хуулажа хаяха хүдэлмэри болоно. Иигэжэл арһа элдэдэг, энэ элдэлгээ дүүргэхэдээ, арһаа гарһаа гаргабаб гэжэ хэлсэдэг байгаа.

Хурьга, эшэгэнэй арһа элдэхэдээ, хэдэргэ, хангир хэрэглэдэггүй, ямаршые наань арһанла оруулдагтал адляар сагаан эдээ оруул-

З у р. 9. Гар талхи (ручная кожемалка):
1 - баржуул; 2 - тэвшэ.

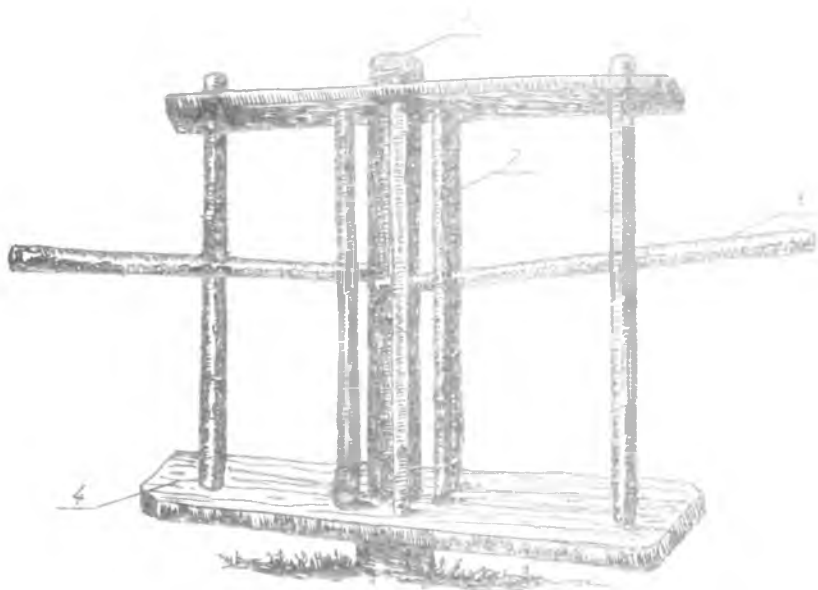

З у р. 10. Гар талхиар арьна элдэжэ байна.
(Выделяют ручной кожемалкой).

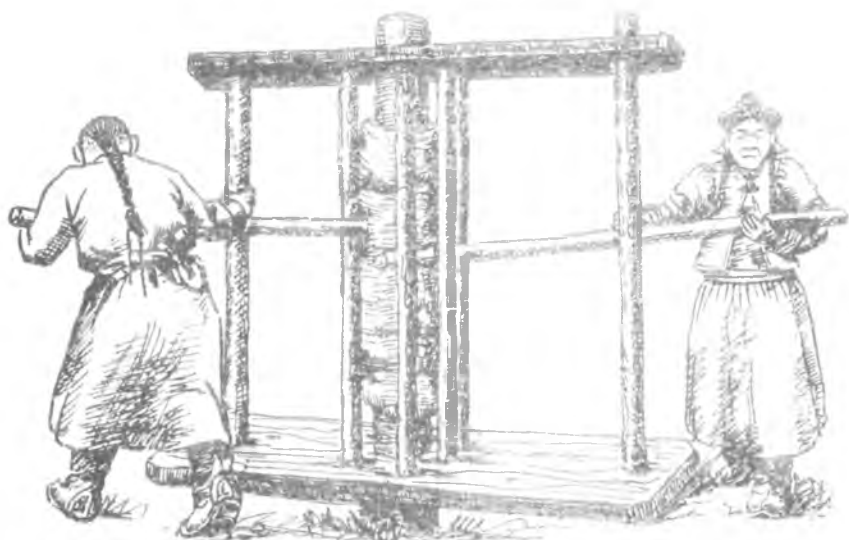
даг (үгышые наа, бусалхан нүтэй сай түрхидэг), эльгэдэдэг байгаа. Эдээ оруулын хойноо арьна гараараа мушжа, таталжа, эд болгодог юм.

Бодо малай арьнда баал эдээ оруулдаг, халимдадаг, хатюлдадаг, эльгэ түрхидэг байгаа. Бага малай арьна элдээндэ орходоо бодо малай арьна элдэлгын илгаань гэбэл, ехэ эдээ оруулгатай, халимдалга, хатюлдалга болон бэшэ элдэлгын хүдэлмэринь ехэшье, хүндэ хүшэршье ажалтай байха юм. Бодо малай арьне халимдаан, хатюлдаанайнгаа удаа аарса сагаа ехээр түрхижэ, хонон үнжэн дэбтээгээд, эрьюулгэдэ оруулха. Урдань айл бүхэнэй газраа эрхэ бэшэ арьнай эрьюулгэ байдаг нэн ха (зур. II ба I2). Эрьюулгэ модошо дархан хэдэг байгаа.

Эрьюулгэдэ нэгэ доро 6-7 арьна хээд, эрьюулжэ болоно. Эрьюулгээ эрьюулхэдээ, нэгэ тала тээшээ эрьюулжэл байха бэшэ, харин зүгөө

З у р. 11. Эрьюулге (кожемялка): 1 - гол;
2 - хабхан; 3 - хушүүрдэг; 4 - хөрөөний модон.

З у р. 12. Эрьюулгаар арга эвлэжэ байна.
(Кожемялгой өндөлүүжэ коду).

нэлгүүлэн тойрохо. Эрьюулгэдэ арьяна 4-5 үдэр соо сайрта-
рынь эрьюульнэй удаа тэрэнээ эрьюулгэнь гаргаад, гар үбдэг
талхинуудаараа талхидаад, дахин эдээ оруулдаг. Арьяна дэлгээжэ,
аарса, сагаа, тараг найса аджажа түрхээд, найнаар эдээ оруулхн
түлөө арьяна монсогойлоод, хонуулан үнжүүлэн байлгадаг. Эдээ ору-
ульнанаингаа удаа дахин эрьюулгэдээ эдээнэйнь угы болотор (арьян-
даа шэнгэтэрынь) нара зүб, нара буруу жэгдэ эрьюулхэ.

Иигэжэ 2-3 үдэр эрьюульнэй удаа, арьяна дахин эрьюулгэнь
гаргажа, баш малай арья ажалладагтал адлиар, хангир, хэдэргээрээ
найса таталха, үбдэг талхидаа талхидаха. Талхидамсаараа эльгэ
түрхижэ, 2-3 хоногто эдээ оруулжа байлгаад, дахин эрьюулгэдэ ору-
улжа эрьюулээд, одоошье тон нүүлшын ажал - талхидалга, шударалга
хэжэ, арьяна гарьяа гаргадаг нэн ха. Арья элдэлгэ гээшэ иймэл ехэ
хүндэ хүшэр ажалтай байгаа.

Буряад зон арья үнэтэйшье зандань, заримдаа үнень зулмаажа,
үнгүшье болгоод, хэрэгсэлдэ оруулдаг байгаа. Урдань харьмай
арьяар ямаршье наань хубсаа: дэгэл, гутал, самса, үмдэ, бээлэй
гэхэ мэтые оёдог байгаа.

харьмай гэжэ үнгүй болгоён арьне хэлэнэ. Ёнибэр гү, али бо-
ошхо соо сагаанай шүүхэндэ арья хэжэ, 3-4 хоногто байлгахада
үжөөд, үненинь зулмаржа унашадаг. Иигэжэ арья үжөөжэ, харьмай
арья хэдэг байгаа. харьмай арьне заримдаа ганса үгөөр харьмайшье
гэжэ нэрлэдэг юм. харьмаие тон лэ үнэтэй арьан шэнгээр элдэхэшье,
будахашье. Бодо малай харьмайгаар жолоо, шүдэр, хазаар, мушхамал
хэхэдээ гараараа мушхан элдэжэ, эд болгодог байгаа. Эдэниие хэхэ-
дээ, бодо малай харьмай арья тойруулан зүнэжэ абажа хэдэг, мүн
арьянай тэгэн дунда үлээн зузаан арьяарнь гуталай ула, эмээлэй
дүрөөшэ гэхэ мэтые хэдэг байһан юм.

Дутуу гараан тугалай арья бүтүүгээр годонуудтайнь үбшэжэ эл-
дээд, үнэтэй зандань, үгышье наа харьмай болгоод, тугал туулмаг
оёжо, эдээ хоолой зүйл (тарья талхаа, айрыа хурьяа) хэдэг, энэ
туулмагынь зулбадха гэжэ нэрлэгдэдэг байгаа. Мяхень бага уянда
бусалгажа, мангир дабыа нэмэжэ, амта оруулаад, эдидэг нэн ха. Энэ
хоолоо хуурга гэжэ нэрлэдэг байгаа. Унаганай зулмадхаар сумаа ба-
на оёдог байһан. харьмай арьяар оёён мүнөөнэй хозяйственна ехэ
сумкадал адлирхуу түхэлтэй аад, холбоотой 2 сумкашуу амьартые
сумаа гэжэ нэрлэнэ. Сумаае эмээлдэ ганзагалаад ябадаг, ганзагал-
хын тулада 2 сумкатайгаар оёдог байгаа.

Арья элдээн хойноо тэрээндээ гоё үнгэ оруулхын, арьянай үнгэ
хубилгахын тула арьяна будадаг, утадаг байгаа. Арха будалга утал-
га хоёрой али нэгые хэхэ: будабал, утахагүй болоно.

Арья будалга. Намаржаандаа ороён хойноо намарай элдин, дулаан
сагта арьяна будадаг заншалтай нэн. Арья будаха будаг бэлэдхэлгэ

нимэ: бунэтэй хүн олон жэл болоһон шэнээн модоной улаа (холтоо) сумаадаа түүжэ, ойһоо гэртээ асарха. Нимгэн холтоһон мууда, зузалан холтоһон ьайнда тоологдодог ушартай. Энэ холтоһоо бутаруулаад, талхан шэнги болотор нүдэхэ. Тиигээд нүдэһэн холтоһоо уятай томо тогоон соо хэжэ бусалгаха.

Бусалгахадаа холтоһондоо үшөө хуанай шүлтын үнээ нэмэлсэхэ. Носожо байһан галдаа шүлтөө шатаажа, тэрэ нэмэхэ үнээе абадаг байһан. Хуанай шүлтэ гэшэ томо будуун хуан модоной узуурай хундыдэ байдаг үмхи. Зарим зон энэ шүлтэ, холтоһондоо ороһондоо ьайса бусалгагдаһан яа болон хужар нэмэжэ бусалгадаг байгаа.

Арья будаха будагта нүүргэһэн (гү, али нүүргэдэһэн) модоной боро дорһон баа оролсоно. Иимэ модоной боро дорһо хьяжа хаяад, шара дорһонь абажа, уянда бусалгаад, будагта хэрэглэнэ.

Арья уталга. Ямаршы малай арья утажа болохо, тиигэбэшы ехэнхидээ хонинойл арья утадаг байгаа. Арья утахын тула түрүүн нүхэ бэлэдхэхэ. Нүхэнэй хэмжүүр иимэрхүү байха. 70–80 см гүнзэгытэй, нүхэнэй тон оёрой үргэниинь 50–60 см, нүхэнэй тэг дундахи үргэниинь мүн тэды шэнээн, дундаһаа дээшэ болохо бүрээ нүхэн уйтан болохо (нүхэнэй түхэл танхадал адлирхүү км). Энэ нүхээ утаари гэжэ нэрлэдэг байгаа. Утаарин 3 талада газар уруу 3 шоро зосгоод, шоронуудайнгаа дээдэ үзүүрнүүдые холбожо уяха. Шоронуудай ута богонинь 0,75–1,00 м байха. Шоро хэхэдээ, ехэнхидээ утахаяа байһан арьанайнгаа хэмжүүрээр хэдэг. Утаари дээрээ шоронуудаа түхээржэ зоһонойнгоо удаа, аргал, тонтоогоол бутаруулан нүхэн соо хээд, тэрээндээ гал аһааха. Гал ехээр дүлэтэжэ бэшэ, харин ууяжа носохо ёһотой. Нэгэ хониной арья уталгада хахад хүнэг тонтоогоол гү, али аргал, бодни арьанда – 1–2 хүнэг орохо жэшээтэй. Галаа ууульһанайнгаа удаа, холбоотой 3 шоронуудаа арьараа үньень газашань, үнгень зосошонь хэжэ, ьайнаар таа орохо. Ороходоо арьана хабшуураар хабшажа, барилсуулан торгоодог.

Арьанай хабшуур айл бүхэндэ байдаг ьэн ха. 7–8 см утатайгаар бургааһа тайража, богонихон болгогдоһон тэдэ бургааһадай нэгэ галаһань хутагаар хахалжа, нүгөө талһень саашаа хахаршахагүйн тула бүхөөр уяха. Эдэ бургааһан хабшуурнууд мүнөөнэй утаһан хубсаа хабшадаг хабшуурнуудта түхэлөөрөө адлирхүү байгаа.

Арья утахадаа утаария сула эрьежэ, шалгажа байгаад, шара улан үнгэтэй болоторһын утаха ёһотой. Дутуу утагдаа ьань, дахин гал уууулжа утаха хэрэгтэй болодог ьэн.

Эндэ урдань Агын бурнадай арья элдэлгын ажалда хэрэглэгдэдэг байһан үгэнүүд тухай тобшоор хэлэгдэбэ.

Арья элдэлгэ гэшэ мал ажал эрхилдэг бүхы бурнад нотагуудта хэгдэдэг ажал байһан болобошы, арад зонойнь хэрэглэдэг арья элдэлгэдэ хабаатай зарим үгэнүүд бага сага илгаатай байһан болоно.

Жэшээлхэдэ, Агада хэрэглэгдэдэг ьагса гэжэ үгын орондо Хоридо ьэгсэ гьэнэн үгэ хэлэгдэдэг, хуулидха гэжэ үгын орондо - хууладха, арьаяа хэдэн тээшэнь ьунаан татажа элдэдэг тон түрүүшын элдэлгье Агын буряад - хатуулдиha, Хоридо - хаткулдхаха гэдэг байна. Агада арьа элдэлгэдэ хэрэглэгдэдэг хангир гэжэ зэбсэг Хоридо хэрэглэгдэдэггүй байһан хэбэртэй. Гадна сумаа, тулам гьэнэн үгэнууд Ага Хори хоёрто бага илгаатайгаар ойлгогдодог.

Энэ урда хэлэгдэһэн дээрэһээ ойлгоходо, арьа элдэлгэдэ хабаатай үгэнууд Ага, Хорин ньтаг хэлэндэ ехэнхидээ адли байбашье, үгүүлэгдэхэ талаараа бага зэргын илгаатай гьэнэн тобшолол гаргахалар гэжэ ьанагдана.

Резюме

Буряты, будучи скотоводами, издавна занимались обработкой всевозможной животноводческой продукции в домашних условиях. Немалую долю этой продукции составляло кожное сырье. Его обработка и связанная с ним терминология в настоящее время все более забываются.

В данной статье делается попытка дать описание терминологии, относящейся к обработке кожевенного сырья у агинских бурят, сохраняющих еще некоторые особенности старой бурятской материальной культуры.

Прежде всего разобраны термины, связанные с различными видами кожного сырья, например үхэрэй арьан (шкура крупнорогатого скота), хониной арьан (овчина), ямаанай арьан (козлиная шкура) и т. д. В свою очередь сырье получает более дробную терминологию по половозрастному признаку животных, например: хурьганай арьан (шкурка ягненка), дааганай арьан (шкура двухлетнего жеребенка), тэхин арьан (шкура козла), тугалай арьан (телячья шкура). Овчина, кроме того, имеет дифференциацию терминов в зависимости от длины шерсти, например: ьагса (шкурка ягненка с длинной шерстью), хакхидха (овчина с отстриженной шерстью), хурбэдхэ (овчина с отросшей немного после стрижки шерстью), нэхи (овчина с длинной шерстью).

Обработка кожного сырья складывается из следующих процессов: халимдалга (очистение мездры у сырой шкуры), хаткулдалга (скобление и растягивание шкуры), эльгэдэлгэ (обработка печени), уталга (дымление), будалга (покраска).

В статье подробно разбирается также терминология, связанная с различными инструментами и приспособлениями для обработки и выделки кожи, например: хэдэргэ (кожемялка), хангир (кожемялка из сломанной косы), гар талхи (ручная кожемялка), эрьюулгэ (вращающаяся кожемялка), мушхалаа (кожемялка-закрутка).

Проанализированный в статье материал свидетельствует о значительной развитости производственной терминологии по выделке кожного сырья у агинских бурят, которая, впрочем, не имеет существенных различий от терминологии хоринских бурят.
